

Osmanlı Devleti'nde batı müziği ve keman ailesi enstrümanları üzerine inceleme

Sela Can DÖKMECİ

Sorumlu Yazar, Dr. Öğrt. Üyesi, Trakya Üniversitesi Devlet Konservatuarı, Edirne, Türkiye
candokmeci@hotmail.com, 0000-0002-0783-5938

DOI 10.12975/rastmd.2021916 Submitted June 1, 2021 Accepted July 26, 2021

Özet

Osmanlı Devleti müzik kültüründe 19. yüzyıla kadar halk müziği ve Osmanlı sanat müziğinin var olduğu görülmektedir. Batı müziği ise, ilk temasları 16. yüzyıla dayansa da batılılaşma hareketleri ile paralellik göstererek 1826'dan sonra yoğun olarak Osmanlı müzik kültürü içerisine girmiştir. II. Mahmud yaptığı yenilikçi hamlelerin bir ürünü olarak kapatılan mehterin yerine Muzika-yı Hümayun adında batı tarzında askeri bir bando kurmuş ve bunu harbiye okuluna bağlamıştır. Bu sayede Osmanlı Devleti'nde Batı müziği kurumsallaşmıştır. Ardından sarayda da önemi artmıştır. Osmanlı hükümdarları, zevceleri ve çocukları batı müziği ve piyano eğitimi almaya başlamışlardır. İlk Batı müziği bestesi yapan padişah Sultan Abdülaziz'dir. Osmanlı döneminde müzik, usta çırak ilişkisi ile meşk edilerek öğrenirken, batılılaşma süreci ve ardından Cumhuriyetin ilanıyla yerini nota, kitap ve bilimsel yöntemlere bırakmıştır.

Bu bilgiler neticesinde 18. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti'nde keman ailesinden ilk olarak "Viola d'Amore" (halk arasında bilinen adıyla Sinekeman) isimli enstrüman kendini göstermiş olup, daha sonrasında keman da icra edilen yaylı sazlar arasına girmiştir. 19. yüzyılda imparatorluğun yüzünü tamamen Batı medeniyetine dönmesi neticesiyle keman ailesi enstrümanlarının diğer üyeleri olan viyola, viyolonsel ve kontrabas da saraya girmiştir. Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nde Batı Müziğinin ne şekilde geliştiği ve bu müzik türünde kullanılan keman ailesi enstrümanlarının (keman, viyola, viyolonsel ve kontrabas) ne şekilde kullanılmaya başlandığı araştırılmıştır.

Anahtar kelimeler

Osmanlı Devleti, Batı Müziği, Keman Ailesi, Yaylı Enstrümanlar.

Giriş

Osmanlı devleti 600 yıllık varoluş sürecinde kendine has bir kültür yaratmıştır. Farklı milletlerden, farklı inançlara sahip insanlardan oluşan Osmanlı toplumunda, bu farklılıklardan dolayı sentez bir kültür ortaya çıkmıştır. Müzik bu kültürün en önemli unsurlarından biri olmuştur. Merasimlerde, anmalarda, saray davetlerinde, eğlencelerde hatta savaşlarda müzik kullanılmış ve müzik Osmanlı Sarayının, toplumun vazgeçilmez bir parçası olmuştur.

Özellikle Cumhuriyet döneminde yapılan araştırmalar göstermektedir ki, Türklerin müzik tarihi en az altı bin

yıl öncesine dayanmaktadır. Kendinden daha sonra oluşan Antik Mısır, Yunan, İran ve Bizans müzik tarzlarının zamanla yok olmasına veya orijinalliklerini kaybetmelerine rağmen Türk müzik tarzı baskınlığını koruyarak bu yok olan tarzların da yerini almıştır. Bu konuya Ord. Prof. Dr. Salih Murat Uzdilek şu şekilde değinmiştir;

Sümer Türkleri'nden beri en az altı bin senelik mazisi bulunan musikimizin, sayısız inkılaplarla dolu bu altmış asırlık tükenmez kütleyi aşarak bize kadar dipdiri, hatta her gün daha diri gelebilmiş olması ondaki hayatîyetin en büyük delillerindendir. Mısırlıların, Yunanlıların, İranlıların Bizanslıların ve diğer bazı milletlerin binnisbe çok daha yeri olan musikileri

zamanın tahribatına dayanamayarak hiçbir iz bırakmadan çöküp göçtükleri halde Türk musikisi çöküp göçmek şöyle dursun, bilakis bütün ortadan çekilen musikilerin yerine geçmiş bulunuyor. O derece ki, saydığım milletlerden her birinin bugünkü nesli, Türk musikisinin Türklere aidiyetini inkara varan bir kıskançlıkla ona ayrı ayrı sahiplik iddiasındadırlar. (Uzdilek, 1977, s.5)

Cumhuriyet Döneminden önceki son büyük Türk imparatorluğu olan Osmanlı Devleti de kendinden önceki devletler gibi sanat ve musikiye önem vermiş bu disiplinleri, mimari, resim, gastronomi, mühendislik, tıp, savaş gibi hayatın her alanında kullanmaya özen göstermiştir.

Osmanlı Devleti'nde batılılaşma hareketlerinin görüldüğü 18. yüzyıla kadar geleneksel müziğin hâkim olduğu görülmektedir. Osmanlı Sarayında müzik oldukça ilgi görmüş ve bazı padişahlar müzik üzerine eğitimler almış, geleneksel Osmanlı müziğine katkı sağlamış ve besteler yapmıştır. Osmanlı Sarayında ve toplumda bu müziği icra ederken de o dönemde bazı çalgılar kullanılmıştır. Bu çalgılardan bazıları rebap (kemançe), çeng, kopuz, klasik kemençe, ud, tanbur, ney gibi geleneksel müzik aletleri olmuştur. (Alimdar, 2016, s.5).

18. ve 19. yüzyılda gelişen batılılaşma hareketleri ile birlikte Osmanlı devleti birçok alanda Batı'daki gelişmeleri takip etmiş ve birçok alanda yenilik yapmıştır. Bu süreçte yapılan yenilik çalışmalarından müzik kültürü de etkilenmiş, Batı tarzı bandolar kurulmuş ve Batı müziği Osmanlı Sarayında ve toplumda yaygınlaşmaya başlamıştır. Osmanlı devletinin Batı müziği ile olan ilk temasları çok daha eskilere dayanmaktadır fakat Batı müziğine yoğun ilgi ve sistematik

yaklaşım 19. yüzyılda gerçekleşmiştir. 19. yüzyılda II. Mahmut'un mehteri kapatıp Muzika-i Humayun'u ve batı formunda askeri bandoları kurmasıyla batı müziği kurumsallaşmaya başlamış ve toplum tarafından da benimsenmeye başlamıştır. Osmanlı sarayında Batı müziği eğitimi verilmiş ve bazı padişahlar batı müziği çalgılarının eğitimini almışlardır. Bununla birlikte padişahların aileleri de Batı müziği eğitimi almış ve Osmanlı Sarayında klasik müzik dinletileri yapılmaya başlanmıştır. Bu süreçte Batı müziği orkestraları kurulmuş ve bununla birlikte keman ailesi enstrümanları olan keman, viyola, viyolonsel ve kontrabas kullanılmaya başlanmıştır. Bu makalede de Osmanlı Devleti'nde yapılan yenilikler sonucu Batı müziğinin yaygınlaşması ve bu müzikte kullanılan batı müziği enstrümanlarından keman ailesi enstrümanları ve keman ailesi enstrümanların Osmanlı Devleti'nden günümüze müzik kültürümüzdeki yeri incelenmiştir.

Osmanlı Devleti'nde Müzik

Osmanlı Devleti'nin toplumsal yönden incelenmesi ilk olarak 16. yy'da başlamıştır. Bu incelemelerin büyük çoğunluğunu Avrupalı gezginler, din adamları, diplomatlar ve tüccarlar yapmıştır. Osmanlı'nın yükseliş devrine denk gelen bu dönemde yapılan ve kayıt altına alınan tüm toplumsal incelemeler (seyahatname, faaliyet raporu...vb) Avrupa'nın kendine en büyük tehdit olarak Osmanlı Devleti'ni görmesinden kaynaklı olarak sanat ve kültürel yaşamdan ziyade askeri içerikli olmuştur. Bülent Aksoy Avrupalı Gezginlerin Gözünden Osmanlılarda Musiki isimli kitabında bu konuya şu şekilde değinmiştir;

Giovanni Battista Donado'nun 1688'de yayımlanan "Della letteratura de' Turchi"

(*Türklerin Edebiyatı*) adlı kitabının önsözünde yayıncı Andrea Poletti Türkler hakkında o güne kadar pek çok kitap yazıldığı ancak Türklerin sanatı ve edebiyatı hakkında hiçbir şey bilinmediğinin, bu nedenle Donado'nun İstanbul'dan gönderdiği mektupların basılmaya değer bulunduğu bilgisi yer almaktadır. (Aksoy, 1991, s.74)

Bu ifadeden neredeyse 17. yy'ın sonlarına kadar Avrupa başta olmak üzere o dönemki tüm medeniyetlerde Osmanlının müzik kültürünün mehterden ibaret olduğunun sanıldığı düşünülebilmektedir. Prof. Dr. Mehmet Fuat Köprülü'nün 1930 yılında

yazdığı XVI ıncı Asır Sonuna Kadar Türk Sazşairleri isimli kitabında, Bertrandon de la Broquiere isimli diplomatın bu düşünceye zıt olarak Sultan 2. Murad'ın musikiye olan düşkünlüğünü ve 1433 yılında Edirne Sarayında katıldığı bir davette 12-14 kişiden oluşan müzisyen topluluğun kahramanlık şarkıları ve şiirleri dinlediği yer almaktadır (Köprülü, 1930, s.27). Aynı dönemde Danimarkalı ressam Melchior Lorichs bu anlatılanlara paralel olarak sarayda "Türk çengi" enstrümanı çalan kadın temalı bir resim yapmıştır. (bkz. Resim 1)

Resim 1. Melchior Lorichs'un "Türk çengi" enstrümanı çalan kadın temalı çizimi¹

Türk tarihinin ilk nota örneği 16. yy'da önümüze çıkmaktadır. Prof. Dr. Nejat Göyünç'ün 1963 yılında Tarih Dergisi'nin 17. sayısında yayınlanan makalesinde

belirttiği üzere, Avusturya'nın en köklü ailelerinden olan Sinzendorff Hanedanı'na mensup Baron Joachim 1571 yılında Avusturya'nın ilk daimi temsilcisi ünvanı ile İstanbul'a elçi olarak atanmıştır. Bundan dört sene sonra o dönemin en

1. <https://collection.smk.dk/#/en/detail/KKSgb6150> (E.T: 15.05.2021)

bilinen seyahatnamelerinden birinin yazarı olan Salomon Schweigger da bu elçilikte vaiz olarak göreve başlamıştır. Schweigger bu ünlü seyahatnamesinde Türk toplumuna önemli bir yer ayırmış olup, toplumu özellikle sosyolojik olarak analiz etmiştir. Analizlerinden biri de bir tören sırasında dinlediği ve notasyona döktüğü mehter marşdır. Bu marş

literatüre geçen ilk nota örneği olması açısından büyük önem teşkil etmektedir (bkz. Resim 2). Schweigger notanın yanına marş hakkında şunları not almıştır; “Hep aynı ezgiyi çalıp dururlar, bir türlü değişmez ezgi. Bir üçlemenin yahut bir fügün başlaması gereken noktada bütün sazlar yine aynı ezgiyi üflerler” (Reindl-Kiel, 2019, s.478).

Resim 2. Schweigger'ın notaya aldığı Mehter Havası²

Osmanlı Devleti müzik kültürü incelendiğinde 19. yüzyıla kadar iki çeşit müziğin var olduğu görülmektedir. Bu müzik türlerinden bir tanesi, halk müziği; diğeri de Osmanlı sanat müziğidir. Batı müziği ise 1826'dan sonra Osmanlı müzik kültürü içerisine girmiştir (Kaygısız, 2000, s.135).

Osmanlı musikisi, Osmanlı saray ve halk müzisyenlerinin askeri, dini, klasik ve folklorik türlerde ürettiği ve toplumun her kesiminde kullanılmış bir sanattır. Temelinde tek işinin (ozan tarzına uygun) usullü veya usulsüz, ama mutlaka bir makama bağlı olarak çalıp söylediği; müziğin sadece ritim ve melodi unsurlarını kullanıp, insan sesine ağırlık veren ve nesilden nesle aktarımı Batı müziğindeki gibi nota yoluyla değil meşk yoluyla sağlanan bir şahsi üslup ve ifade

müziğidir. (Kuloğlu vd., 2009)

Doğu toplumlarının çoğunda olduğu gibi, Türk müziğinde de yıllarca hoca-talebe çalışmasıyla, birçok kez tekrar edilerek ezberlenen eserler meşk yöntemiyle gelecek nesillere aktarılmaktaydı. Geleneksel müziğin kendine has yapısından dolayı ortaya çıkan bu durum müzisyenlerin üst düzey duyma yeteneğini ve uzun süre meşk etmelerini gerektirmekteydi (Kuloğlu vd., 2009). Osmanlı müziğindeki bu meşk kültürünün Mehterhane, Mevlevihane, Enderun, musiki esnafı loncaları ve özel meşkhaneler olmak üzere beş farklı yerde yapılırdı ve bu kurumlar musikinin toplum tarafından beğenilmesini ve toplum içinde yaygınlaşmasını sağlamıştır (Tarıkörür, 2019, s.22). Osmanlı Musikisi teorik bilgileri, eğitim

2. Ruhi Ayangil, “Western Notation in Turkish Music”, Journal of the Royal Asiatic Sociew

ve icra yöntemlerini yazılı olarak gelecek nesillere aktaramamıştır. Osmanlı müziği sözlü gelenekler ile kendini var eden bir müzik olarak gelişmiştir (Aksoy, 1991, s.2).

Osmanlı müzik kültürüne ve toplum yaşamına bakıldığında mehterin oldukça önemli olduğu, savaş dönemlerinde ve savaş dışı dönemlerde toplumsal birçok etkinlikte mehterin yer aldığı görülmektedir. Mehmet Kaygısız mehterin savaş dönemlerindeki rolünden

şu şekilde bahsetmiştir;

Mehter, Osmanlı'nın güçlü olduğu, yayıldığı dönemde ordunun bir parçasıydı. Savaşta askerin moralini yükseltmek, düşman güçlerinin de moralini bozmak için, gücünü katlayarak büyüten birkaç bin kişilik moral kuvveti olurdu. Ordunun yanında ve önünde yürüyerek, at, katır, ve develerle taşınan dev vurmali ve yüksek nefeslileriyle neredeyse top etkisi yapardı. (Kaygısız, 2000, s.143) (bkz. Resim 3)

Resim 3. Mehter birliğini tasvir eden bir minyatur³

Mehter savaş dışı dönemlerde toplum yaşamında da önemli rol oynamıştır ve spor müsabakalarında sporcuların konsantrasyonunu arttırmak ve izleyicileri heyecanını arttırmak için müzik yapmıştır. Mehter ayrıca düğün törenlerinde de eğlenceyi arttırmak için de çalmıştır (Kuloğlu vd., 2009). Bunların dışında mehter , Tanrıya, Peygambere ve padişaha övgüler içeren sözler içeren besteler yapmıştır (Kaygısız, 2000, s.143). Eski mehterler sadece savaş ve de yürüyüş müzikleri icra eden bir topluluk değildi.

Mehterler saz semaileri, peşrevler ve nakışların yanında klasik fasıl eserleri ve eğlenceli parçalar da çalan, zengin bir repertuvara ve de kaliteli bir orkestraya sahip bir topluluktur (Aksoy, 1985, s1215).

Mehter 16. ve 18. yüzyıllar arası yetişen iyi bestekar ve müzisyenlerden dolayı müzikal olarak zirveye ulaşmıştır. Savaşlar ve Osmanlı elçilerine eşlik eden mehter ekipleri sayesinde kendini tanıtmış, Avrupa'da ordu birliklerini ve müzisyenleri etkilemeyi başarmıştır. Cinuçen Tanrıkorur bu konuya şöyle değinmiştir;

3. https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Levni_mehter.jpg#globalusage (E.T:20.05.2021)

Batılıların çoğunlukla Yeniçeri Müziği anlamına gelen "Janitscharen musik", "musique des Janissaires", "Janissaries' musica dei Giannizzerri" gibi terimlerle adlandırdıkları mehteri ilk uygulayan Lehler oldu(1741); Avusturya, Rusya, Prusya ve İngiltere de arkalarından geldi. Avrupa devletlerinin mehter taklidi bandolar kurmalarına Osmanlılar da yardımcı olmuşlardı: III. Ahmed, önlerinde savaş kaybettiği Batı ülkelerine birer mehter takımı hediye etmişti (1720'de Lehistan'a, 1725'te Ruslar'a). Sağlamıştır. (Tarıkorur, 2019, s.22)

18. yüzyıldan itibaren Osmanlı imparatorluğunun askerî alanda gücünün zayıflamaya başlaması ve de gelişen batılılaşma hareketleri ile birlikte Mehterhane 1826 yılında II. Mahmud tarafından kapatılmış, yerine Batı anlayışını benimseyen Muzika-i Hümayun saray bando okulu kurulmuştur. Bu süreçten sonra Osmanlı İmparatorluğu'nda 85 yıl kadar mehter çalınmamıştır (Kaptan vd., 2019).

Osmanlıda müzik kültürünün oluşmasındaki diğer önemli kurum da Enderun mektebidir. Enderun mektebi padişah I. Murad'ın Edirne'yi fethetmesinin ardından kurulmuştur. Padişah II. Murad, Fatih Sultan Mehmet ve Sultan II. Beyazıd dönemlerinde geliştirilip önemli bir kurum halini almıştır. Enderun Mektebi'nde üst düzey müzisyenler yetiştirilmekteydi ve aynı zamanda bu kurum üst düzey müzisyenlerin ders verdiği bir kurumdu (Tarıkorur, 2019, s.30). Enderun mektebinde ders verecek öğretmenler Osmanlı İmparatorluğu'nun içinden ve de bazı dış ülkelerden getirilmekteydi. Enderunda eğitim almak buradaki öğrenciler için hem gurur kaynağı hem de ayrıcalıktı. Mustafa Çavuş, Tanburî

Osman Bey, Kantemiroğlu, Enderunî Ali Bey gibi birçok bestekâr yetenekleriyle ön plana çıkarak yetiştirilmek üzere saraya alınmışlardır. (Tarıkorur, 2019, s.30). Enderun mektebinde eğitim alacak öğrenciler seçilirken din, dil, ırk ayrımı yapılmadan imparatorluğun her tarafından gelen yetenekli öğrenciler arasından seçilirdi (Tarıkorur, 2018, s.55). Enderunda köle ve devşirme çocuklar arasından seçilen öğrenciler saraya hizmet etmek için eğitilirdi. Enderun mektebindeki eğitim sürecinde müzik ile birlikte farklı birçok alanda eğitim verilmekteydi. Sarayda eğitim alan bu çocuklardan başarılı olanlardan bazıları, sarayın müzisyen kadrosuna dâhil edilirdi (Kaygısız, 2000, s.147). Osmanlı Devleti'nde gelişen batılılaşma hareketleriyle birlikte birçok alanda olduğu gibi müzik eğitiminde de yenilikler olmuş ve bu yenilikler ile birlikte mehter gibi Enderun mektebi de 19. yüzyılda II. Mahmud tarafından kapatılmıştır.

Osmanlı Devleti'nde Batı Müziği

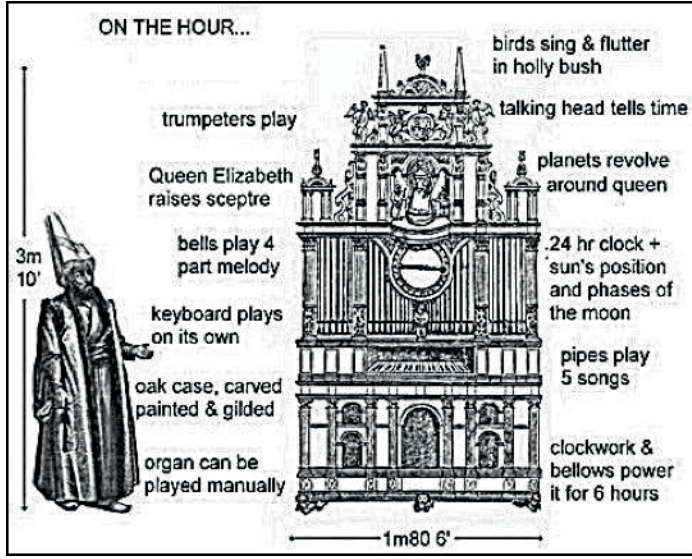
Osmanlı Devleti'nin batılılaşma hareketleri ile paralel olarak Batı müziği ile olan yoğun temasları 19. yüzyılda başlasa da ilk temaslar 16. yüzyıla dayanmaktadır. İstanbul'da ilk batı müziği etkinliği 1524 yılında gerçekleştiği varsayılmaktadır. O dönem İstanbul'da yaşayan İtalyanlar, İtalyan devletlerinin yaptıkları barış antlaşmasını kutlamak üzere bir şenlik düzenlemişlerdir ve bir bale gösterisi yapmışlardır. Venedik balyosunun evinde gerçekleşen etkinliğe Türkler de hem seyirci hem de oyuncu olarak iştirak etmişlerdir (Aksoy, 1985, s1213). Ancak saray nezdinde ilk temas Kanuni Sultan Süleyman Dönemine tekabül etmektedir. Osmanlı Donanmasının o dönem Akdeniz'de

zorluklar yaşayan Fransız Donanmasına yardım yardımlarından dolayı iyi seyreden devlet ilişkileri sonucu Fransa Kralı 1. François 1543 yılında teşekkür amacıyla büyük bir orkestrayı saraya yolladığı düşünülmektedir (Soysal, 2011, s.64). Üç gün boyunca saray erkanına konserler veren orkestra sultan ve tüm izleyenler tarafından çok beğenilmiştir. Ancak sultan dinlediği müziğin saray ve halk arasında yaygınlaşması durumunda ordunun cengâver ruhunu yumuşatacağını düşünerek, bunun kötü tesirlere sebep olmaması için tüm müzisyenlerin çalgılarını kırdırıp, imparatorluk içinde ikametlerini yasaklamıştır. Yine de müzisyenleri Fransa'ya geri gönderirken kıymetli hediyelerle mükafatlandırmayı ihmal etmemiştir. Bu temas sayesinde "Frenkçin" usulünün alaturka müziğe kazandırıldığı düşünülmektedir. (Gazimihal, 1939, s.50)

Osmanlı Devleti'nin batı müziği ile resmî olarak ikinci teması ise 1599 yılında İngiltere Kraliçesi 1. Elizabeth tarafından Sultan 3. Mehmed'e saatli mekanik bir org hediye edilmesi vesilesiyle olmuştur. Devrinenbüyükteknolojikyeniliklerinden biri olarak kabul edilen bu saatli orgun yaratıcısı Thomas Dallam isimli ünlü org yapımcısıydı. Tuttuğu günlüğünde yaşadıklarını en ince ayrıntısına kadar kaydetmesinden dolayı olayın tüm ayrıntıları bilinmektedir (Mayes, 2000, s.14). Enstrüman altın varaklarla süslü yaklaşık üç metre yüksekliğinde olup, değerli taşlar ile işlenmiştir. Enstrümanın sadece enstrüman olarak değil, aynı zamanda farklı kullanım şekilleri de vardı. Bunların, ayın ve güneşin konumunu gösteren şema, her üç saatte bir çalan ziller, üzerinde bulunan hareketli heykeller olduğu belirtilmektedir. Enstrümanın en üst

noktasına bir horoz konumlandırılmıştı. Saat dönümlerinde kafasını yukarı aşağı kaldırarak hareket etmekteydi. Horoz heykeli bu hareketleri yaparken aynı zamanda sekiz heykelcik ortada bulunan kraliçe heykelini selamlıyor ve kraliçe heykeli de elinde bulunan asasını aşağı yukarı oynatarak bu selamlamalara karşılık vermekteydi (Mayes, 2000, s.30). Thomas Dallam sadece org yapımcısı değil aynı zamanda iyi bir icracıydı. Topkapı Sarayı'nda yaklaşık 1 ayda montajını tamamladığı orgunun ilk icrasını 3. Mehmed'e bizzat kendisi yapmıştır. Sultan enstrümanın sesinden ve mekanik yapısından oldukça memnun kalmış ve Dallam'a 45,5 altın sikke vermiştir. Yaklaşık 400 kişinin katıldığı bu dinletiden sonra 3. Mehmed, Dallam'ı iki kez daha saraya dinleti yapması için davet etmiştir. Daha sonrasında 1. Ahmed'in imamı olan Safi Mustafa Efendi'nin o dönemki olayları kaleme aldığı Zübdetü't Tevârih isimli eserinde detaylıca yer verdiği saat vakasında anlattığı üzere, 3. Mehmed'den sonra tahta çıkan 1. Ahmed bizzat eline aldığı demir sopa ile paramparça etmiş ve geri kalan parçaları da yakılarak tamamen yok edilmiştir.

19. yüzyılda Muzıka-i Humayun' un kurulmasıyla birlikte Osmanlı devletinde Batı müziği kurumsallaşmıştır ve ardından Osmanlı sarayında da önemi artmıştır. Sultan Abdülmecid dönemiyle beraber Batı müziği ve piyano Osmanlı hanedanının müzik eğitiminde kalıcı bir yer edinmiştir (Alimdar, 2016, s.5). Osmanlı hükümdarları arasında Sultan Abdülmecid, batı müziği eğitimi alan ve piyano çalan ilk hükümdardır. Sultan Abdülmecid gibi zevceleri de Batı müziğinin yaygınlaşmasına katkı sağlamışlardır (Alimdar, 2016, s.10).

Resim 4. Thomas Dallam'ın kitabında bulunan bu çizim, organ özellikleri ve boyutuyla ilgili bilgi vermektedir⁴

Sultan III. Selim ise hem Batı müziğine hem de alaturka müziğe ilgi duymuştur. Osmanlı padişahları arasında III. Selim Alaturka müziğe yaptığı katkılar ile belki de en önemlisidir. Birçok makam bulan III. Selim aynı zamanda tamburî, neyzen ve hanenedir. III. Selim saz semaisi, ilahi, peşrev, ayin gibi birçok türde 117 eser bestelemiştir (Alimdar, 2016, s.6). III. Selim geleneksel değerlere sahip çıkarken, diğer taraftan Batıya dönük yüzüyle iki medeniyet ile de yakından ilgilenmiştir. Avrupa'daki gelişmeleri yakından takip etmiş ve müzik hakkında elçilerden bilgi almıştır. III. Selim döneminin elçilerinden Berlin Elçisi Ahmet Aziz Efendi, Petersburg Elçisi Rasih Efendi ve Paris Elçisi Seyit Mehmet Efendi'den opera ile ilgili detaylı bilgiler almıştır ve 1797'de bir operayı saraya getirtmiş ve oynatmıştır (Kaygısız, 2000, s.158).

4. <https://www.historic-uk.com/HistoryUK/HistoryofEngland/Thomas-Dallam/> (E.T:19.05.2021)
5. Emre Aracı, "Thomas Dallam'ın Topkapı Sarayı'na getirdiği İngiliz organun öyküsünü anlatıyor," Tarih Belgeseli, (Erişim 04 Şubat 2021).

19. yüzyılda Osmanlı padişahlarından II. Mahmud ise yaptığı yenilikçi hamlelerin bir ürünü olarak kapatılan mehterin yerine batı tarzı askeri bir bando kurmuştur ve bunu harbiye okuluna bağlamıştır. Bu kurumun adı da Muzika-yı Hümayundur (Kaygısız, 2000, s.160). Muzika-yı Hümayun'un kurulmasıyla bando ile birlikte orkestra da kurulmuştur ve böylelikle Batı müziğinin saray çevresinde daha sonra da toplum tarafından sevilmesi ve beğenilmesi amaçlanmıştır.

II. Mahmud Batılılaşmaya yönelik projeleri istikrarlı ve kapsamlı bir şekilde uygulamaya koymuş ve diğer alanlarda yaptığı gibi müzik alanında da köklü yenilikler yapmıştır. Bülent Aksoy konuyla ilgili şunları söylemiştir;

1826'ya kadar Osmanlı sarayı ile toplumun Batı musikisi ile tanışıklığı Avrupa'yla ilişkilerin getirdiği geçici, çoğu rastlantısal durumların bir yan sonucuuydu. III. Selim dönemindeki boru-trampet takımı bile yeni askerin eğitimiyle ilgili sınırlı bir denemeydi, bir bando değildi. Oysa

II. Mahmud'un Muzika-yı Hümayun'u kurarken Mehterhane'yi kaldırması Batı musikisine doğru bilinçli değil ama kararlı bir yöneliş temsil eder. Diyebiliriz ki musiki tanzimatımız o tarihte başlamıştır; II. Mahmud'dan sonraki uygulamalar bazen daha hızlı, bazen daha ağır bir tempoyla da olsa aynı yolda yürümekten ibarettir. (Aksoy, 1985, s1214).

Muzika-yı Hümayun ile birlikte ilk olarak Batılı tarzda bir saray bandosu kurulmuştur ve kurumun başına da Nokta Mehmet Efendi'nin idaresinde Halil ve Osman efendiler ile Edip Ağa ve Hasan Hoca'dan oluşan bir subay heyeti görevlendirilmiştir (Güdek vd., 2016). Sonraki süreçte 1828 yılında Muzika-yı Hümayun'un başına İtalyan Müzisyen Giuseppe Donizetti getirilmiştir. Donizetti, Napolyon ordusunda yıllarca bando denetçisi olarak çalışmış, Napolyon'un Waterloo'da yenilmesinden sonra işsiz kalınca 1828'de İstanbul'a gelmişti. Kendisinden önce, bandoyu kurması için görevlendirilen Fransız müzisyeni Manguel başarısız kalınca, bandonun kurulması görevi ona verildi (Kaygısız, 2000, s.160). Giuseppe Donizetti göreve geldiğinde ilk iş olarak Batı müziğinin teorik eğitimi vermiştir ve Türkçe perde isimlerinin Batı müziğindeki karşılıklarını anlatmıştır. (Gazimihal, 2019, s.55) Donizetti ilk başlarda Batı müziğin icrasının zor olacağını düşündüğünden kolay eserler tercih etmiştir ve bu sayede bandonun gelişiminin hızlı olmasını sağlamıştır. Giuseppe Donizetti öldüğü yıl olan 1856 yılına kadar Batı müziğinin gelişimi ve yayılması için çaba göstermiş ve Sultan Abdülmecid'in isteği üzerine opera çalışmaları yapmıştır (Korkut vd., 2015). Bando için yeni çalgılar aldırılmış ve bu çalgıların eğitimi içinde eğitimci getirterek eğitim vermiştir. Kurulan bu yeni kurum sadece padişahın törenlerinde müzik yapmamış, İstanbul'da konserler verip toplumun Batı Müziği ile tanışmasına

büyük katkı sağlamıştır (İlyasoğlu, 2009, s.295). Muzika-yı Hümayun II. Meşrutiyet sonrası durgun bir süreç geçirmiştir. Kurulduğu yıllarda yabancı hocalar ile çalışan kurum zamanla Türk müzisyenler yetiştirmiş ve bu yetişen müzisyenler kurumda hem icracı hem de müzisyen olarak çalışmıştır (Kaygısız, 2000, s.162).

19. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı padişahlarının Avrupa kültürüne ve müziğine olan ilgileri artmış, padişah ve aileleri keman ve piyano eğitimi almışlardır. Padişahların bazıları Batı müziği besteleri de yapmışlardır. Saraya icracılık anlamıyla ilk defa piyanonun girişi, sultanların çocuklarının, eşlerinin ve cariyelerinin piyano ve bale eğitimine başlaması, tamamı haremdeki cariyelerden oluşan bir bandonun kurulması, 19. yüzyılda Sultan Abdülmecit zamanında gerçekleşmiştir. Tamamı kızlardan oluşan bale heyeti tarafından haremde gerçekleştirilecek temsillere erkek enstrümanistlerin girmemesi amacı ile Harem-i Hümayun da yine bayan icracılardan oluşan 80 kişilik büyük bir bando kurulmuştur. Tamamı bayan olan bu saray bandosunu "Tambur Majör" denilen bir bayan müzisyen idare ederdi. Bu da Osmanlı sarayındaki batılı anlamda ilk kadın orkestra şefi olma niteliğini taşımaktadır. Bandonun ön kısmında klarinet, flüt ve birinci trompet grubu, ikinci ve üçüncü sırada ikinci trompet grubu, ziller ve davullar olmak üzere sarayın kabul salonunda düzenli olarak padişaha konser verilirlerdi. Bando, repertuarında opera eserlerine de yer vermektedir. Bu eserlerin bazılarında bale grubu da onlara eşlik etmekteydi. Bu gösterilerde İskoçya, İspanyol dansları, başka Avrupa dansları, türlü oyunlar ve pandomimler yapıldı. Leyla Saz hanım, saray hayatını anlattığı bir demecinde bando takımından La Traviata operasının bazı bölümlerini dinlediğini

hatırlamaktadır (Beşiroğlu, 2018, s.10)

Sultan Abdülaziz'in ilk Batı müziği bestesi yapan padişah olduğu bilinmektedir. Padişahlardan V. Murad ise üç ciltlik piyano beste arşivine sahiptir ve ilk kez bir halk ezgisinin Batı müziği formunda düzenlemesini yapmıştır. (İlyasoğlu, 2009, s.295). Sultan II. Abdülhamit Batı müziğine en fazla ilgi duyan padişahların arasındadır ve padişah ailesine de Batı müziğini aşılama çabasında olmuştur. Avrupa'dan ve İstanbul'dan öncelikle piyano ve diğer enstrümanlardan getirtmiş ve çocukları da Fransız ve İtalyan hocalardan enstrüman eğitimi almıştır (Alimdar, 2016, s.16). II. Abdülhamit'in kendisinin de piyano ve keman çaldığı bilinmektedir. Sarayında İtalyanlardan oluşan opera ve operet topluluğu oluşturmuş ve yurt dışından sanatçılar getirtip Yıldız Sarayı'nda konserler verdirmiştir. O dönemde İstanbul'un çeşitli mekanlarında senfoni orkestraları konserler vermekteydiler. 1886 senesinde Beyoğlu'nun alt tarafında bulunan tepebaşı tiyatrosunda gerçekleşen bir senfoni orkestrası konserini gemisinin rötar yapmasından dolayı İstanbul'da bulunan ünlü besteci Pyotr İlyiç Çaykovski günlüğüne şu şekilde aktarmıştır;

Lange Bey adında, Leipzig tipinde genç bir şefi. Orkestra Ruslardan oluşuyor. Programın

birinci yarısında seslendirdikleri "Don Juan Uvertürü", "Beethoven Pastoral Senfoni" nin birinci bölümü, trombon için bir parça ve "Dvorak Slovak Dansları" nı dinledikten sonra ayrıldım. (Aracı, 2017, s.59)

Giuseppe Donizetti'den sonra Muzika-yı Hümayun'un başına Guatelli geçmiştir ve bazı Türk şarkılarını Batı müziği formunda armonize etmiştir, D'Aranda Paşa ise nota arşivi oluşturarak çok büyük katkı sağlamıştır. 1908'de Meşrutiyet'in ilanının ardından, Saffet Atabinen, kurumun başına geçmiştir ve topluluğun başındaki ilk Türk olmuştur. Muzika-yı Hümayun 1917-1918 yılları arasında Zeki Üngör yönetiminde Avrupa'da konserler vermiştir. Bu gelişmelerin yanında İstanbul'da klasik müzik toplum arasında da yaygınlaşmaya başlamış ve kültürlü aileler çocuklarına piyano ve keman eğitimi aldirmişlardır. Bu aileler çocuklarını Batı kültüründe yetiştirmişlerdir. 20. yüzyılda saray dışında da klasik müzik konserleri yapılmış ve bu konserler konaklarda ve derneklerde gerçekleştirilmiştir (İlyasoğlu, 2009, s.296).

Cumhuriyetin ilanıyla beraber Muzika-yı Hümayun Atatürk tarafından 1924 yılında Ankara'ya çağırılmış ve Riyaset-i Cumhur Musiki Heyeti adıyla konserler vermeye devam etmiştir. Kurum İleri ki süreçte Riyaset-i Cumhur Filarmoni Orkestrası ve ardından da

Resim 5. II. Abdülhamid tarafından Ertuğrul yatının orkestra şefliğine atanın "Bey" ünvanını alan Paul Lange ve şefliğini yaptığı Harbiye Bاندosu.⁶

Cumhurbaşkanlığı senfoni orkestrası adıyla müzik yapmaya devam etmiştir. (Antep, 2017, s.7)

Müzik Osmanlı döneminde usta çırak ilişkisi ile meşk edilerek öğrenilirken, batılılaşma süreci ve ardından Cumhuriyetin ilanı ile yerini nota, kitap ve bilimsel yöntemlere bırakmıştır. Bu sayede günümüzde Batı Müziği kültürü yaygınlaşmış olup, Batı müziği eğitimi veren konservatuvarlar kurularak, toplumda bu kültür geliştirilmeye çalışılmaktadır.

Keman Ailesi Enstrümanlarının Ortaya Çıkışı

Keman ailesi çalgıları kendine has ses karakterleri ve estetik görünümüyle başta klasik müzik olmak üzere diğer farklı müzik türlerinde de kullanılan vazgeçilmez enstrümanlar haline gelmişlerdir. Peki Keman ailesi enstrümanları nasıl ortaya çıkmıştır? Keman ortaya çıkış tarihine bakıldığında bir Rönesans çalgısı olduğu söylenebilir. Fakat keman yapısal olarak ve teknik olarak kendine ait değişim ve dönüşüm süreci geçirmiştir (Yağışan vd., 2013). Keman ailesi çalgıların genel yapısı ve yapım teknikleri incelendiğinde belli aşamalardan geçip bugünkü formlarını kazandıklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Keman gibi gelişmiş bir çalgının bazı süreçler geçirmeden ortaya çıkması ve bir kişi tarafından icat edilmesi pek akla uygun gelmemektedir. Keman uzun bir gelişim dönemi yaşamış ve bugünkü formunu kazanmıştır. Kemanın ortaya çıkışında Leonardo da Vinci'nin (1452-1519) büyük katkı sağladığı söylenmektedir. Kemanın f şeklindeki delikleri Leonardo da Vinci'nin koruyuculuğunu yapan I. Franz'ın isminin baş harfini sembolize ettiği düşünülmektedir. Müzikle uğraştığı bilinen Leonardo da Vinci birçok buluşa imza atmıştır ve kemanın formunu çizen kişi olması da akla yatkın gelmektedir (Alapınar, 2003, s.15).

6. <http://osmanli.site/osmanli-muzik-musiki-sultan/mizika-i-humayun-mizika-yi/> (E.T. 20.05.2021)

Kemanın bugünkü şeklini alması ve yapısal gelişimi Rönesans döneminde gerçekleşmiştir ve bu dönemde birçok keman yapımcısı ortaya çıkmıştır. Bu yapımcılardan Kaspar Tieffenbrucker kemana bugünkü şeklini veren yapımcı olarak bilinmektedir (Yağışan vd., 2013).

16. yüzyılda Avrupa'da kullanılan viyol adındaki enstrümanlar, keman ailesi enstrümanların atası olarak gösterilmektedir. Hazar Alapınar viyollerden şu şekilde bahsetmiştir;

16. Yüzyılın önde gelen bu çalgıları iki kümeye ayrılmıştı: Viyola da gamba(bacak viyölü) ve de viyola da bracio(kol viyölü). Adlarından da anlaşılacağı gibi, viyola da gamba bacaklar arasına sıkıştırılarak -ya da bir yere dayanarak- viyola da bracio ise, kol ile tutulup omuza yaslanarak çalınırdı. (Alapınar, 2003, s. 12)

Zafer Güzey'de kemanın ortaya çıkışı ile ilgili şu bilgilere yer vermiştir;

Lanfranco ve Ganassi'nin 1543'te yaptığı ve Violetta (tatlı menekşe) adıyla anılan Yunan nakışlarıyla süslü bugünkü klasik formdaki keman benzer 3 telli ve beşli aralıklarla akort edilen çalgı resimleri dikkate değer. Bunun yanı sıra Guadenzio Ferrari 1533'te çeşitli süslemelerle birlikte yaylı çalgılarda "f" deliği karakterini ortaya çıkarır. Bu ilk keman dolayısıyla ilk dizayndır. Ortaya çıkan bu çalgıya minicik anlamına gelen "VIOLIN" adı verilir. (Güney, 2000, s.45)

16. yüzyılda İtalya'da başlayan keman yapımcılığı 18. yüzyılda doruk noktasına ulaşmıştır. İtalya'nın Brescia kentinde Gasparo da Salo (1510-1609) ses kalitesi ve işçilik açısından violer ile mukayese edilemeyecek kalitede keman ve viyolalar yapmıştır. Bu enstrümanlar bugün de uzmanlar tarafından oldukça beğenilmektedir. Andre Amati, iki oğlu Antonio Amati, Geronimo Amati ve de torunu Nicolo Amati ile birlikte Cremona kentiyile özdeşleşen eşsiz çalgılar üretmişlerdir.

Kusursuz kemanlar üreten Antonio Stradivari de Cremonalıdır. Stradivari 18. yüzyılda en iyi çalgılarını üretmiştir ve ömrü boyunca ürettiği çalgılar Stradivari' nin işçiliğinin izlerini taşımaktadır (Mimaroglu, 2017, s. 45).

18. yüzyılda Cremona'da keman ailesi çalgıların yapımının gelişmesi ile birbirinden güzel çalgılar ortaya çıkmış ve bununla birlikte keman ailesi çalgıları klasik müzik orkestralarının en önemli çalgıları haline gelmişlerdir. Klasik müzik repertuarında birçok eser yazılan bu enstrümanlar günümüzde de orkestraların vazgeçilmez enstrümanları olarak müzisyenlerce kullanılmaktadırlar.

Osmanlıda Keman Ailesi Enstrümanları

Osmanlı Devleti müzik kültüründe keman ailesi enstrümanların kullanımı batılılaşma hareketlerinin gelişmesi ve buna bağlı olarak Batı müziğinin yaygınlaşması ile paralellik göstermektedir. Batılılaşma hareketlerinin de 18. yüzyılda başlayıp 19. yüzyılda yoğunlaştığını daha önce belirtmiştik. Bunlara bağlı olarak kemanın 18. yüzyıldan önce Osmanlıda tanınmadığını söylemekte pek yanlış olmayacaktır. Konuyla ilgili Hazar Alapınar şunları yazmıştır;

Keman, batı dillerinde farklı söylenişleri ile, fr. Violon, it. Violino, alm. Violin olarak adlandırılmış. Kimi dillerde ise, o dile özgü adlar verilmiştir. Örneğin mac. Hegedü, alm. Geige gibi. Bizde keman sözcüğü pek eski olmakla birlikte kemani değil yayı anlatmak için kullanılmıştır.

Kemane, kemençe yayına verilen ad idi. Kemaneş, ok atan kişidir. Tüm bu sözcükler Farsçadan gelmez. Görüldüğü gibi, hiçbiri de çalgı olarak kemani tanımlamıyor. Zaten Türkler, çaldıkları yaylı çalgıya, okla çalınan anlamında, "ıklığ" (kabak kemane benzeri bir çalgı) diyorlardı. Kemani ise, 1740'lara değin tanıdıkları sanılmıyor. (Alapınar, 2003, s.60)

Osmanlı müziğinde 18. yüzyıldan itibaren

Avrupa'da yaygın olarak çalınan viola d'amore görülmektedir. Viola d'amore kaynaklarda sinekeman adı ile de geçmektedir ve keman ailesi çalgılardan Osmanlı'ya ilk gelen yaylı çalgı sinekemandır. Bununla ilgili M. Emin Soydaş-Ş. Şehvar Beşiroğlu şunları söylemiştir;

Avrupa'da 18. Yüzyıl başlarında görülmeye başlayan ve keman benzeri bir çalgı olan viola d'amore aynı yüzyılın ortalarında İstanbul'a da gelmişti. Kısa sürede benimsenen bu çalgı önce muhtemelen keman, daha sonra da sinekeman adlarını almıştır. 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren popülerliğini kaybetmişse de kullanımdan kalkmamıştır. (Soydaş, vd., 2007) Bugünkü son şekliyle var olan kemanın Osmanlı müziğine ne zaman girdiğini net bir bilgi yoktur fakat tarihsel bazı kaynaklardan bazı fikirler öne sürülmüştür. Bu konuda fikir sunan Bülent Aksoy şu bilgileri vermiştir;

Fanton Batı kemanını Doğuya Rumlardan kör Yorgi'nin (yahut Corci) getirdiğini, o zamana kadar Batı kemanının ancak meyhanelerde tutunabildiğini söylüyor; Fonton'dan on altı yıl sonra da Blainville'in, "Sultan'ın şimdiki kemancısı bir kördür, söylendiğine göre çok ustaymış, bir havayı ilk dinleyişte çalabilecek kadar yetenekliymiş," diye yazdığı göz önüne alınırsa, kemanın "incesaz"a ve saray fasıllarına kemani kör Yorgi tarafından sokulduğu sonucuna varmak gerekiyor. (Aksoy, 1991, s.41)

Kemanın Osmanlı müzik kültürüne dâhil oluşu incelendiğinde Kemanî Hızır Ağa öne çıkan diğer önemli şahsiyettir. Müzisyen ola Hızır Ağa, Âmâ Corci'den keman eğitimi almış ve sarayın müzisyen kadrosuna girmiş ve sarayda ağalık mertebesine ulaşmıştır. Hızır Ağa keman ile Enderun mektebinde tanışmış ve kendi heveslenerek keman çalmaya başlamıştır. Sonraki süreçte Âmâ Corci'den eğitim alarak ustalaşmıştır (Uslu, 2015, s.829)

Keman ailesi çalgıların kullanımı ve yaygınlaşması Muzika-i Hümayun'un

kurulmasıyla hızlanmıştır. Muzika-i Hümayun'un ilk kurulduğu zamanlarki görevi daha çok saray bandosu olarak işlev görmek ve saray ve orduda ki bando ekiplerine müzisyen yetiştirmektir. Muzika-i Hümayun'un yaylı çalgılar ile ilgili bölümünün kurulması Donizetti'nin bireysel uğraşlarıyla 1846'da gerçekleşmiştir (Kurtaslan, 2009, s.413). Bu uğraşlar sonucunda kurumun bünyesinde salon orkestrası ve tüm keman ailesinin yer aldığı büyük orkestra kurulmuştur (Ensari, 1999, s.7). Bütün bu gelişmelerden sonra keman eğitiminin sistematikleştiği ve dolayısıyla yaylı çalgıların gelişerek yaygınlaştığı söylenebilir.

Kemanın Osmanlı topraklarında icra edildiğine ve yabancı ülkelere gelen elçilerin evlerinde kullanıldığına dair bazı kaynaklarda bilgilere rastlanmaktadır. Bülent Aksoy şunları yazmıştır;

Fransa'nın İstanbul Büyükelçisinin evinde İran asıllı bir Türk musikicinin keman çaldığından söz edilir. Ama söz konusu çalgının gerçekten Batı kemani olduğu pek belli değildir. Bununla birlikte, "Türk kemani" gibi sınırlandırıcı bir ifade kullanılmamış, Türk kemancısı ile Fransız kemancısının sırayla birer parça çaldıkları ve birbirlerinin çaldıklarını tekrarlamaya çalıştıkları anlatılmıştır. Bu durum çalgıların aynı olduğu düşüncesini davet etmekte ve söz konusu kemanın Batı kemani olabileceği ihtimalini öne çıkarmaktadır. (Aksoy, 1991, s.41)

Osmanlı sarayında Batı müziğinin yaygınlaşması ile sarayda da keman ailesi çalgılar kullanılmaya başlanmıştır. Osmanlı Sarayında kadın müzisyenlerden bir orkestra oluşturulmuş ve bu orkestra da kadınlar keman, çello ve kontrbas çalmışlardır (Alimdar, 2016, s.11). Sultan V. Murad Donizetti Paşa ve Lombardi Bey'den müzik dersleri alarak keman ve piyano çalmıştır. V. Murad'ın ailesi de Batı müziği ile ilgilenmiş ve Şehzade Mehmed Selahaddin Efendi beste çalışmaları yapmış, keman ve piyano çalmıştır. Şehzade Selahaddin Efendi'nin çocuklarından

Osman Fuad Efendi de keman, banço ve flüt çalmıştır (Alimdar, 2016, s.11). Osmanlı padişahlarından Sultan Abdülmecid ise keman icrasıyla ilgilenmiş ve eşlerinden büyük hanım keman, ikinci hanım viyolonsel ve Firuze Kalfa da kontrbas çalmışlardır.

19. yüzyılda Muzika-i Hümayun Orkestrası'nın Başkemancılığını yapmış olan Vondra Bey Sultan Abdülhamid tarafından Viyana'ya eğitime yollanmış ve başarılı bir eğitim süreci geçiren Vondra Bey Zeki Üngör'e hocalık yapmıştır (Dalkıran, 2017, s.40). Vondra Bey'den eğitim almış olan İ. Zeki Üngör onbir yaşında Muzika-i Hümayun'a girmiş başarılı bir eğitim süreci geçirerek ilk Türk konser kemancısı olmuştur. Sonraki süreçte de opera orkestrasında öğretmeni olan Vondra Bey'in yerine başkemancı olarak görevlendirilmiştir (Gazimihal, 2019, s.136).

Keman ailesinin diğer üyeleri olan viyolonsel ve kontrbasın 19. yüzyılda Batı müziğinin yaygınlaşması ile birlikte Osmanlıda kullanılmaya başlandığını görmekteyiz. Viyolonsel 16. yüzyılda viola da bracio adıyla ifade edilen yaylı çalgılar grubuna ait bir çalgıdır. Viyolonsel orkestraların bas partilerinde yer almakla birlikte oda müziğinde ve resitalerde de kullanılan bir çalgıdır (Çetik, 2017, s.35). Viyolonsel'in Türk müziğinde kullanımı Muzika-i Hümayun orkestralarında olmuş fakat saz ekiplerine ilk kez Tanburî Cemil Bey tarafından dâhil edilmiştir (Çetik, 2017, s.51). Muzika-i Hümayun'un fasıl ekiplerinden olan Faslı Cedit'te keman ve viyolonsel kullanılmıştır. Bu konuda M. Ragıp Gazimihal şöyle demiştir; "Takımda şu sazlar yer almıştı: Ud, keman, lavta, flüt, trombon, kitara, mandolin, ney, viyolonsel; vurmali sazlar olarak dümbelek, kastanet, zil" (Gazimihal, 1939, s.110). Kontrbasın sarayda farklı orkestralarda kullanıldığını daha önce yazmıştık. Kontrbas çalgısı genellikle bir eşlik enstrümanı olarak orkestralarda kullanılmıştır.

Muzika-i Hümayun şeflerinden Callisto Guatelli döneminin en iyi kontrbaşçıları ile çalışmış ve Guatelli Osmanlıda kontrbas üzerine eğitim görmüş ilk müzisyen olarak karşımıza çıkmaktadır (Akyel, 2018, s.295). Makam-ı Hilafet Filarmoni Mızıkası 1817 yılında Osman Zeki Üngör şefliğinde 1817 yılında Avrupa'da konserler vermiş ve bu orkestrada kontrbaslar kullanılmıştır. Bu kontrbasların sap kısımları salyangoz biçiminde olup abanoz burgu sistemine sahip oldukları görülmektedir (Akyel, 2018, s.291). 19. yüzyılda batılılaşma hareketlerinin müzik üzerindeki etkileri sonucu Osmanlı müziğinde kullanılmaya başlanan keman ailesi çalgıları saray yaşamı boyunca kullanılmış olup, günümüzde de orkestraların vazgeçilmez çalgıları haline gelmişlerdir.

Sonuç

Yapılan araştırmalar neticesinde Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren müzik ile iç içe olduğu anlaşılmaktadır. Çalışmada da belirtildiği gibi çeşitli nedenler ile arşivlerin yok olması veya hiç tutulmaması neticesine özellikle Kuruluş Dönemi kaynaklarına erişim zorluklarla veya hiçbir şekilde sağlanamamaktadır. Osmanlı Devleti'nin müzik hayatına ilişkin yazılı ilk kaynakların, ülkeye gelen veya savaş alanlarında mehter takımı ile karşılaşan yabancılar tarafından tutulması neticesinde oluşan yanlış kanılar sonucunda bir dönem Osmanlı Müzik Kültürü sadece mehter ile anılmıştır. Cumhuriyet döneminde bu konu hakkında sayısız çalışma yapılmış olup, özellikle 16. yüzyıl ve daha sonrasında, Osmanlı Müziğinde çeng, kemaçe (armudi kemaçe), tanbur, tanbura, kopuz, şeşhane gibi enstrümanlar kullanılarak müzik yapılıp, şiirlere eşlik edildiği bilinmektedir. Osmanlı Devleti'nde müzik eğitimi usta çırak sisteminde yürütülmekteydi. Askerlerin bu eğitimi mehterhanede, halkın ise mevlevihanelerde aldığı bilinmektedir. Formal müzik eğitimi ilk olarak II. Murad zamanında Enderun Mektebi'nin müfredatına konulmasıyla başlamıştır.

Osmanlı Devleti'nin Batı Müziği ile tanışması İstanbul'un fethinden sonra olmuştur. Çok sesli müziğin İstanbul'da bulunan kiliselerde seslendirilmesinin yanında, 1524 yılında İstanbul'da bulunan İtalyalarn kayıtlara geçen ilk bale gösterisini sergiledikleri anlaşılmaktadır. Avrupa tarzında bir orkestranın saraya ilk girişi Kanuni Sultan Süleyman zamanında olmuştur. Daha sonrasında da böyle küçük temaslar yaşansa da II. Mahmut'un yenilikçi hamlelerinin bir ürünü olarak kapatılan mehterin yerine batı tarzı askeri bir bando kurulmuş ve bu bandoyu harbiye okuluna bağlamıştır. 19. yüzyılda Muzika-i Humayun'un kurulmasıyla birlikte Osmanlı Devleti'nde Batı müziği kurumsallaşmıştır ve ardından Osmanlı sarayında önemi artmıştır. Sonraki süreçte 1828 yılında Donizetti'nin göreve getirilmesiyle Batı müziğinin teorik kısmı Türk müziği ile birleştirilerek iki müzik türünün birleşmesi sağlanmıştır. İlk başlarda Avrupa ülkelerinden gelen eğitimciler görev yapsa da daha sonrasında bu eğitimcilerin yetiştirdiği Türk müzisyenler göreve gelmiş olup eğitimi bu kişiler sürdürmüştür. Aynı yüzyılda batılılaşma hareketlerinin bir sonucu olarak E. P. Alvars, F. Liszt, L. Meyer, E. L. Vivier, H. Wieuxtemps ve A. D'Adelburg gibi ünlü müzisyenler Osmanlı Devleti'ne konser ve beste siparişi için gelmiş veya davet edilmişlerdir.

Türk Müzik kültüründe Orta Asya'dan beri birçok yaylı enstrüman bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nde de bu enstrümanların uzun süreler boyunca sarayda ve halk arasında kullanıldığı bilinmektedir. Keman ailesi enstrümanlarının Osmanlı Devleti'nde boy göstermeye başlamasının kesin olmamakla beraber ilk kez 18. yüzyılda viol ailesinden Viola d'amore isimli enstrüman ile ortaya çıktığı düşünülmektedir. Günümüzde kullanılan formuyla keman Osmanlı tarihinde resmi olarak ilk kez İsviçreli Ressam Jean-Étienne Liotard'ın 1740-42 yıllarında yaptığı tahmin edilen eserinde görülmektedir.⁷ Saray

ve halk müziğinde de kullanıldığı düşünülen keman, bulunduğu ailenin diğer üyelerinin aksine 100 yıl önce Osmanlı Devleti'nde icra edilmeye başlamıştır. Viyola, viyolonsel ve kontrabas ise Batılılaşma Hareketlerinin sonucu olarak ülkeye gelip uzun süreler saray da kullanıldıktan sonra halk nezdinde dinlenmeye ve icra edilmeye başlamıştır.

Kaynakça

Aksoy, B. (1991). Avrupalı Gezginlerin Gözüyle Osmanlılarda Musiki, (Music in the Ottomans with the Thought of European Travelers), İstanbul: Pan Yayıncılık.

Aksoy B. (1985). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Mûsikî ve Batılılaşma, (Music and Westernization from the Tanzimat to the Republic), Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, 5, 1212-1236.

Akyel, U. R. (2018). "Osmanlı İmparatorluğu Müzik Kurumlarında Kontrbas Çalgısı", (Contrabass in Music Institutions of the Ottoman Empire), Konservatoryum Dergisi, 5, 287-305.

Alapınar, H. (2003). Keman Yapım Tarihi, (Violin Making History), Ankara: Sevda-Cenap And Müzik Vakfı Yayınları.

Antep, E. (2017). Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası, (Presidential Symphony Orchestra), Ankara: Elma Yayınevi.

Aracı, E. (2017). Çaykovski İstanbul'da, (Tchaikovsky in Istanbul), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Ayangil, R. (2008). Western Notation in Turkish Music, Cambridge University Press, Journal of the Royal Asiatic Society, 401-447.

Beşiroğlu, Ş. (2018, 20 Haziran), "Osmanlı Mûsikîsi ve Kadın", (Music in the Ottoman Empire and the Woman) Erişim Tarihi: 15.02.2021, <http://sehvarbesiroglu.com/wp-content/uploads/2018/05/Osmanli%C4%B1-Mu%C4%B1siki-ve-Kad%C4%B1n.pdf>

Çetık, Ö. (2017). Viyolonselın Türk Müziğindeki

Gelişim Sürecinin İncelenmesi, (Investigation of Cello's Development Process in Turkish Music), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dalkıran, H. (2017). Türk Müziği Tarihi Evrelerinde Kemanın Yeri, (The Place of Violin in the Historical Stages of Turkish Music), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ensari, M. (1999). 19. Yüzyılda Çok Seslendirilmiş Türk Müziği Eserleri, (Polyphonicized Turkish Music Works in the 19th Century), (Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi), İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gazimihal, M. R. (1939). Türkiye-Avrupa Musiki Münasebetleri, (Turkey-Europe Music Relations) İstanbul: Nümune Matbaası.

Gazimihal, M. R. (2019). Türk Askeri Muzikaları Tarihi, (History of Turkish Military Bands), İstanbul: Ofis Yayın Matbaacılık.

Güdek, B. & Kılıç, A. (2016). "Muzika-i Hümayun'dan Günümüze Klasik Batı Müziğinin Türkiye'deki Tarihsel Gelişimi", (Historical Development of Classical Western Music in Turkey from Muzika-i Humayun to Today), The Journal of Academic Social Science Studies, 47, 89-102.

Güzey, Z. (2000). Antonio Stradivarinin Keman Yapımcılığındaki Aşamalar (Stages in Antonio Stradivari's Violin Production) (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İlyasoğlu, E. (2009). Zaman İçinde Müzik, (Music Through Time) İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kaptan, V. & Kaptan, M. N. (2019) "Osmanlı Döneminde Mûsikî Eğitimi Veren Kurumlar Üzerine Bir İnceleme", (A Study on the Institutions Providing Music Education in the Ottoman Period), Uluslararası Sanat ve Sanat Eğitimi Dergisi, 2, s.40-52.

- Kaygısız, M. (2000). Türklerde Müzik, (Music in the Turks), İstanbul: Kategori Yayıncılık.
- Korkut K. & Doğancaý S. (2015). “Batılılaşma Sürecinde Osmanlı Devleti’nde Musikinın Tarihsel Gelişimi”, (Historical Development of Music in the Ottoman Empire in the Westernization Process), I. Uluslararası Müzik ve Dans Kongresi E - Bildiriler Kitabı, 21, 211-217.
- Köprülü, M. F. (1930). XVI ncı Asrın Sonuna Kadar Türk sazşairleri, (Turkish instrumental poets until the end of the 16th century), İstanbul: Evkaf Matbaası.
- Kuloğlu Ü. & Gülmemed S. (2009). Osmanlı Müzik Kültürü, (Ottoman Music Culture), Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı Projesi, 1-5.
- Kurtaslan, Z. (2009). “Türk Keman Okulunun Oluşum Süreci ve Temsilcileri”, (The Process of Turkish Violin School and Representatives), Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 26, 413.
- Kutlay, E. (2010). “Osmanlı’da Görevli İki İtalyan Müzisyen: Giuseppe Donizetti ve Callisto Guatelli”, (Two Italian Musicians Working in the Ottoman Empire: Giuseppe Donizetti and Callisto Guatelli), Zeitschrift für die Welt der Türken , 2, 283-293.
- Mayes, S. (2000). Sultan’ın Orgu, (Sultan’s Organ) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Reindl-Kiel, H. (2019) “Salomon Schweigger,” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), Ek-II, 477-479.
- Soydaş M. E. & Beşiroğlu Ş. Ş. (2000). “Osmanlı Saray Müziğinde Yaylı Çalgılar”, (String Instruments in Ottoman Palace Music), (String Instruments in Ottoman Palace Music) İtü Dergisi, 4, 3-12.
- Soysal, İ. (2011). “Türk - Fransız Diploması Münasebetlerinin İlk Devresi”, (The First Period of Turkish - French Diplomacy Relations), Tarih Dergisi, 3, 63-94.
- Tanrıkorur, C. (2019). Osmanlı Dönemi Türk Musikisi, (Turkish Music in Ottoman Period), İstanbul: Dergah Yayınları.
- Tanrıkorur, C. (2018). Türk Müzik Kimliği, (Turkish Music Identity), İstanbul: Dergah Yayınları.
- Uslu, R. (2015, Ocak). Kemani Hızır Ağa, Türk Müziği’nde Batılılaşmanın Başlangıcı mı?, (Is Kemani Hızır Ağa the Beginning of Westernization in Turkish Music?), Erişim Tarihi: Şubat, 10, 2021, <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/USLU-Recep-KEMANİ-HIZIR-AĞA-TÜRK-MÜZİĞİNDE-BATILILAŞMANIN-BAŞLANGICIMI.pdf> , s.827,831.
- Uzdilek, S. M. (1977). İlim ve Musiki, (Science and Music), İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yağışan N. & Aydın N. (2013). “Kemanın Tarihsel Gelişim Süreci ve Eğitimci Yorumcular”, (Historical Development Process of Violin and Educational Commentators), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 30, 213-221.
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/schweigger-salomon> (Erişim 03.02.2021)
- <http://earsiv.sehir.edu.tr>, Bülent Aksoy, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Musiki ve Batılılaşma” (Erişim 23.10.2020)
- <https://www.youtube.com/watch?v=Dv-wFkiqkaE>, Emre Aracı, Thomas Dallam’ın Topkapı Sarayı’na getirdiği İngiliz orgunun öyküsünü anlatıyor (Erişim 04.01.2021)
- <http://earsiv.sehir.edu.tr>, Doç. Dr. Bahar Güdek-Öğr. Gör. Adem Kılıç, Muzıka-ı Hümayun’dan Günümüze Klasik Batı Müziğinin Türkiye’deki Tarihsel Gelişimi. (Erişim 03.11.2020)
- <https://www.altayli.net/osmanli-musikisi-ve-kadin.html> (Erişim 04.02.2021)
- <https://www.ayk.gov.tr>, Recep Uslu, Kemani Hızır Ağa Türk Müziğinde Batılılaşmanın Başlangıcı mı? (Erişim 18.01.2021)
- <https://www.pubhist.com/w38346> (Erişim 01.02.2021)

An investigation on classic music and violin family instruments in the Ottoman Empire

Extended Abstract

Along with the westernization attempts that developed in the 18th and 19th centuries, the Ottoman Empire followed the developments in the West and made innovations in many areas. Music culture was also affected by the innovation efforts carried out in this process, Western-style bands were established in the Ottoman Empire, where folk music and Ottoman art music existed until the 19th century, and Western music began to become widespread in the palace and society. The first contacts of the Ottoman state with Western music date back to earlier times; It dates back as the 16th century, but the profound interest and systematic approach took place in the 19th century.

Sultan Abdülmeccid was the first ruler among the Ottoman rulers to study western music and play the piano. Sultan III. Selim, on the other hand, was interested in both Western music and Turkish music. He received detailed information about the opera from the ambassadors of his time and brought an opera to the palace in 1797 and played it. With the effect of the weakening of the military power of the Ottoman Empire, Mehterhane was closed by Mahmud II in 1826, and the Muzika-i Hümayun palace band school, which adopted the Western understanding, was established. With the establishment of this school, Western Music became institutionalized and its importance increased in the palace. As an next step, Italian musician Giuseppe Donizetti, who had worked as a band supervisor in the Napoleonic army for years, was appointed as the head of the Muzika-ı Hümayun in 1828. When Donizetti took office, he first gave theoretical training in Western music and explained the equivalents of Turkish pitch names in Western music. He worked hard for the development and spread of western music until his death. Towards the end of the 19th century, the Ottoman sultans' interest in European culture and music increased, the sultan and his families received violin and piano training. Some of the sultans also composed Western music compositions. It is known that Sultan Abdulaziz was the first sultan to compose Western music. V. Murad, on the other hand, has a three-volume piano composition archive, and he arranged a folk melody in the form of Western music for the first time. Sultan II. Abdülhamit brought piano and various instruments, and his children received instrument training from French and Italian teachers. He formed an opera and operetta ensemble consisting of Italians in his palace and brought artists from abroad to give concerts in Yıldız Palace. After Giuseppe Donizetti, Guatelli became the head of Muzika-yı Hümayun and harmonized some Turkish songs in the form of Western music, while D'Aranda Pasha made a great contribution by creating an archive of notes. After the proclamation of the Constitutional Monarchy (Meşrutiyet) in 1908, Saffet Atabinen became the head of the institution and became the first Turk to lead the community. In this process, classical music started to become widespread among the society in Istanbul, and cultivated families gave their children piano and violin education. Before the westernization process, music was practised through master-apprentice relationship in the Ottoman period. The westernization process and then the proclamation of the Republic left its place to notes, books and scientific methods. In this way, Western music culture has become widespread today, and by establishing conservatories that provide Western music education, this culture is aimed to be developed in the society.

The first string instrument that came to the Ottoman Empire from the violin family is the viola d'amora (sinekeman). It has lost its popularity since the second half of the 19th century, but has not been completely out of use. There is no certain information about when modern violin came in Ottoman music. Kemani Hızır Ağa is an important figure on this subject. He received violin

training from Âmâ Corci and reached the level of mastery by joining the musician staff of the palace. The use and spread of violin family instruments accelerated with the establishment of Muzika-i Hümayun. The establishment of the section on string instruments of Muzika-i Hümayun was realized in 1846 with the individual efforts of Donizetti. An orchestra of female musicians was formed in the Ottoman Palace and women played the violin, cello and double bass in this orchestra. Vondra Bey, who was the chief violinist of the Muzika-i Hümayun Orchestra

in the 19th century, was sent to Vienna by Sultan Abdulhamid for education and following a successful period of education, he taught Zeki Üngör. Zeki Üngör participated Muzika-i Hümayun at the age of eleven and became the first Turkish concert violinist after a successful education process. Following this, he was appointed as the chief violinist instead of Vondra Bey, who was his teacher in the opera orchestra. Cello and double bass, other members of the violin family, began to be used in the Ottoman Empire with the spread of Western music in the 19th century. The use of the cello in Turkish music was in the Muzika-i Hümayun orchestras, but it was included in the saz teams for the first time by Tanburî Cemil Bey. Callisto Guatelli, one of the conductors of the Muzika-i Hümayun, worked with the best double bass players of his time. Guatelli is the first musician who was trained on double bass in the Ottoman Empire. Violin family instruments, which started to be used in Ottoman music as a result of the effects of westernization attempts on music in the 19th century, were used throughout the palace life and have become indispensable instruments of orchestras today.

Keywords

Ottoman Empire, classical music, violin family, string instruments